

سازمان بسیج اساتید استان همدان

اقتصاد استان همدان

با رویکرد اقتصاد مقاومتی

نویسندگان:

دکتر نادر مهرگان

دکتر یونس تیموری - دکتر هما سروش مهر

مهندس علیرضا رجبی - دکتر رضا کیهانی حکمت

بهار ۱۳۹۷

سرشناسه: مهرگان، نادر؛ ۱۳۴۴

عنوان و پدیدآور اقتصاد استان همدان؛ با رویکرد اقتصاد مقاومتی / نویسندگان: دکتر نادر مهرگان، دکتر یونس تیموری، دکتر هما سروش مهر، مهندس علیرضا رجیبی و دکتر رضا کیهانی حکمت مشخصات ظاهری: ۷۷۴ص.

شابک: ۹-۲۷۸-۱۶۹-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: همدان (استان) - اوضاع اقتصادی.

موضوع: همدان (استان) - اقتصاد مقاومتی.

شناسا انزوده: سازمان بسیج اساتید استان همدان

شماره انزوده: تیموری، یونس؛ ۱۳۶۰؛ سروش مهر، هما؛ ۱۳۶۲؛ رجیبی، علیرضا؛ ۱۳۵۲؛ کیهانی حکمت، رضا؛ ۱۳۵۴.

رده‌بندی کتبه: ۹۷۰ ۷ الف م / ۴۵۷۰ HA

رده‌بندی دیویی: ۱۵/۲

اقتصاد استان همدان؛ با رویکرد اقتصاد مقاومتی

نویسندگان:

دکتر نادر مهرگان، دکتر یونس تیموری، دکتر هما سروش مهر، مهندس علیرضا رجیبی و دکتر رضا کیهانی حکمت

ویراستار علمی: دکتر داود جعفری سرشت

ناشر: نورعلم

کارفرما: سازمان بسیج اساتید استان همدان

چاپ و صحافی: نصر

نوبت و سال انتشار: اول بهار ۱۳۹۷

شابک: ۹-۲۷۸-۱۶۹-۶۰۰-۹۷۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۹۵۰۰۰ تومان

تمامی حقوق مربوط به این کتاب محفوظ و متعلق به ناشر می‌باشد.

نشر نورعلم: تهران - خ انقلاب - خ منیری جاوید (اردیبهشت) - پ ۱۴ - تلفن: ۶۶۴۰۵۸۹۴ و ۶۶۴۰۵۸۸۰

۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ noreelm@yahoo.com فروشگاه: دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران

پایگاه اینترنتی: www.nooreelm.com

موبایل کار: در صورت عدم دسترسی به کتابهای این انتشارات، از طریق تماس با شماره زیر
۰۹۱۲۳۳۳۴۲۲۹ کتابها با پست به تمام نقاط ایران ارسال می‌شود.

فهرست مطالب

۳	پیشگفتار
۵	فصل اول: وضعیت اقتصادی استان در تولید
۶	مقدمه
۷	پیشرفت تولید و اشتغال: توصیف وضعیت موجود
۱۱	نحوه توزیع اشتغال در بخشهای مختلف تولیدی در استان و شهرستانها
۴۰	نحوه تغییر سهم هر یک از شهرستانها از میزان اشتغال در هر یک از بخشهای تولیدی
۴۹	میزان تولید ناخالص داخلی در استان و شهرستانها
۵۴	نحوه توزیع تولید ناخالص داخلی در بخشهای مختلف تولیدی در استان و شهرستانها
۸۵	نحوه تغییر سهم هر یک از شهرستانها از ارزش تولید در هر یک از بخشهای تولیدی
۹۱	تحلیل توصیفی تغییر سهم تولید در استان همدان
۹۳	وضعیت بهره‌وری شهرستانها در بخشهای مختلف تولید در سال ۱۳۷۵
۱۱۴	سطح درآمد شاغلان بخشهای مختلف در استان و شهرستانها و نحوه تغییر آن
۱۵۲	شناسایی ظرفیتهای موجود در ارتباط با تولید
۱۵۲	ظرفیتهای طرف عرضه
۱۸۹	ظرفیتهای طرف تقاضا
۱۹۶	تقاضای واسطه‌ای و زنجیره ارزش
۲۰۱	یافته‌ها و نتایج تحلیل جدول داده- ستانده استان همدان
۲۳۸	مزیت سنجی بخشهای تولیدی در استان و شهرستانها: روشهای تصمیمگیری چند معیاره
۲۷۰	مزیت سنجی بخشهای تولیدی در استان و شهرستانها: تحلیل تغییر سهم
۲۸۲	مزیت سنجی بخشهای تولیدی در استان و شهرستانها: تحلیل داده- ستاده
۲۸۸	مزیت سنجی بخشهای تولیدی در استان و شهرستانها: تکنیک نسبت (ضریب) مکانی
۳۲۳	مزیت‌سنجی بخشهای تولیدی در استان و شهرستانها: جمع‌بندی
۳۲۹	سنجش ظرفیتهای خالی
۳۲۹	تعداد واحدهای اقتصادی تعطیل در هر یک از بخشها در سطح استان و شهرستانها
۳۳۵	بررسی ظرفیتهای تولیدی تعطیل (خالی) هر یک از بخشها در سطح استان و شهرستانها
۳۴۹	تحلیل کلی استان همدان در کل بخشهای تولیدی
۳۵۱	بررسی فرصتهای شغلی خالی در هر یک از بخشها در سطح استان و شهرستانها
۳۶۳	بررسی توان بالقوه تولید در هر یک از بخشها در سطح استان و شهرستانها
۴۰۰	آسیبهای ناشی از ناکارآمدی فرایندهای طرف عرضه
۴۸۹	فصل دوم: برآورد ظرفیتهای تولید و اشتغال

- ۴۹۰ برآورد میزان افزایش تولید در صورت فعالیت کامل ظرفیتهای خالی تولید (واحدهای تعطیل و نیمه تعطیل)
برآورد تعداد فرصت‌های شغلی ایجاد شده در صورت فعالیت کامل ظرفیتهای خالی تولید (واحدهای تعطیل و نیمه تعطیل)
- ۵۰۲
- ۵۱۳ برآورد میزان افزایش تولید در صورت به فعلیت رسیدن مزیت‌های تولیدی استان و شهرستانها
- ۵۲۰ برآورد تعداد فرصت‌های شغلی ایجاد شده در صورت به فعلیت رسیدن مزیت‌های تولیدی استان و شهرستانها
- ۵۲۷ پیشرفت تولید و اشتغال: اهداف، راهبردها، سیاستها، برنامه‌ها و طرحهای اجرایی
- ۶۶۷ هدفگذاری تولید و اشتغال در کل استان همدان (به تفکیک بخشهای تولیدی)
- ۶۸۴ هدفگذاری تولید و اشتغال در کل استان همدان (به تفکیک شهرستان)
- ۷۱۱ فصل سوم: پیشرفت اقتصادی در سطح عامل سوم (صادرات)
- ۷۱۲ پیشرفت اقتصادی در سطح عامل سوم (صادرات): توصیف وضعیت موجود
- ۷۲۴ مزیت‌های صادراتی استان و شهرستانها
- ۷۳۱ پیشرفت اقتصادی در سطح عامل سوم (صادرات): تحلیل عملکرد و آسیب شناسی
- ۷۴۲ پتانسیل‌ها و مزیت‌های نسبی استان به تفکیک شهرستان‌ها
- ۷۵۶ تحلیل علل کمبود امکانات (علل ملکی، علل منطقه‌ای - علل ناحیه‌ای)
- ۷۷۳ منابع و مآخذ

پیشگفتار

استان همدان به عنوان یکی از استان‌های شمال غرب کشور، به علت قرار گرفتن در مسیر اتصال مناطق مرکزی، شرقی و جنوب شرقی به منطقه غرب و کشورهای همسایه غربی و شمال غرب که عمده‌ترین شرکای تجاری ایران در بازارهای بین-المللی هستند، نقش بسیار مهمی در اقتصاد کشور و تجارت کالاها و خدمات دارد. اما همانند سایر استان‌های نزدیک به مرزهای کشور، استان همدان نیز به دلایل مختلف از توسعه اقتصادی مناسبی در مقایسه با استان‌های مرکزی کشور برخوردار نمی‌باشد. بطوریکه عدم تعادل‌های جغرافیایی و فضایی اقتصاد ایران به خاطر این پدیده، قابل توجه بوده و یکی از ویژگی‌های اصلی اقتصاد به شمار می‌رود (اکبری و همکاران، ۱۳۹۰). علاوه بر این، عدم تعادل در توزیع فعالیت‌های اقتصادی، تولید و اشتغال در داخل خود استان همدان نیز به عنوان پدیده غالب اقتصادی است. بطوریکه مرکز این استان یعنی شهرستان همدان در مقایسه با شهرستان‌های دیگر آن، سهم عمده‌ای از جمعیت، فعالیت‌های اقتصادی و امکانات رفاهی و غیره را شامل می‌شود. اما در مقابل، سایر شهرستان‌ها نقش کمتری را در این موارد به خود اختصاص داده‌اند. این در حالی است که شهرستان‌های مذکور ظرفیت‌ها، مهارت‌ها و توانایی‌های زیادی برای ایجاد رشد و شکوفایی اقتصادی در خود دارا هستند.

در حقیقت استفاده از این ظرفیت‌ها، اتکا بر توانایی‌های داخل هر یک از استان‌ها در سطح منطقه، مستلزم شناسایی این ظرفیت‌ها و مزیت‌ها در آنها بوده و برای این کار مراجعت به اقتصاد مقاومتی و قرار دادن آن به عنوان الگوی کار و جهت‌دهی به مسیر حرکت رشد و توسعه استان امری ضروری است (آسولیوان، ۱۳۸۶). لذا در این مطالعه به شناسایی و تحلیل وضعیت موجود شهرستان‌های استان همدان، مطابق با اهداف اقتصاد مقاومتی و در سه حوزه اشتغال، تولید و صادرات پرداخته شده است. در واقع این مطالعه، بخشی از یک پروژه علمی تحت عنوان «تدوین سند راهبردی ملی- منطقه‌ای تولید، اشتغال و صادرات با رویکرد اقتصاد مقاومتی» است که توسط سازمان بسیج اساتید کشور بصورت ناقص اجرا شد. بطوریکه مراحل انجام پروژه قبل از اینکه به اتمام برسد، از سوی کارفرما (سازمان بسیج اساتید) متوقف شد. اما با توجه به اینکه تقریباً همه مراحل کار برای استان همدان توسط گروه پژوهشی که مسئولیت انجام این مطالعه را برای استان برعهده داشت، انجام گرفته بود، لذا تصمیم این گروه مبنی بر این شد تا نتایج طرح مذکور را با هماهنگی سازمان بسیج اساتید استان همدان منتشر کند.

چارچوب اصلی این مطالعه متشکل از سه فصل اصلی است. بطوریکه در فصل اول به وضعیت موجود اقتصادی استان پرداخته می‌شود. بگونه‌ای که شناسایی و تحلیل وضعیت موجود به طور کلی در سایر بخش‌ها پیشرفت تولید و اشتغال؛ توصیف وضعیت موجود استان، شناسایی ظرفیت‌های موجود در ارتباط با تولید (ظرفیت‌های طرف عرضه) و ظرفیت‌های طرف تقاضا و شناسایی عوامل زمینه‌ای: نظام فرهنگی استان انجام می‌گیرد. سپس بعد از شناسایی وضعیت موجود، در قسمت بعد به مزیت‌سنجی شهرستان‌های مختلف استان، در ۳۶ بخش تولیدی گوناگون از طریق روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چند معیاره، تحلیل تغییر سهم، تحلیل داده- ستاده و تکنیک نسبت ضریب مکانی پرداخته می‌شود. سپس در مرحله بعد، ظرفیت‌های خالی در هر یک از بخش‌های مختلف ۳۶ گانه به تفکیک شهرستان‌های استان برآورد می‌شود. بطوریکه این برآورد ابتدا شامل تعیین تعداد واحدهای تعطیل و نیمه‌کاره هر یک از بخشهای فعالیتی شهرستان‌ها و سپس برآورد ظرفیت تولید اضافی شهرستان‌ها در صورت فعال شدن واحدهای تعطیل است. از این طریق توانایی بالقوه شهرستان‌ها در ایجاد تولید و اشتغال بیشتر در دوره‌های آینده مورد اندازه‌گیری قرار می‌گیرد.

نهایتاً قسمت آخر فصل سوم به آسیب‌شناسی ناشی از ناکارآمدی فرآیندهای طرف عرضه تولید می‌پردازد. بطوریکه در این بررسی به چالش‌ها و مشکلات موجود در هر یک از ۳۶ بخش مورد تحلیل در این مطالعه به تفکیک شهرستان‌های استان پرداخته می‌شود. بنابراین فصل اول با توجه به تحلیل وضعیت موجود شهرستان‌ها در تولید و اشتغال، ظرفیت‌های آنها و همین‌طور زیرساخت‌های آنها در زمینه عوامل فرهنگی، صنعتی، اقلیمی و غیره زمینه را برای برآورد تولید و اشتغال اضافی

شهرستان‌ها در ۳۶ بخش مورد بررسی در افق زمانی ۲۰ ساله آماده می‌سازد. بر همین اساس در فصل دوم با استفاده از اطلاعات حاصل از تحلیل وضعیت موجود استان و شهرستان‌ها به برآورد میزان افزایش تولید و اشتغال به تفکیک ۳۶ بخش، در صورت به فعلیت بخشیدن مزیت‌ها و ظرفیت‌های خالی بخش‌ها در هر یک از شهرستان‌ها پرداخته می‌شود. بطوریکه افزایش تولید و اشتغال مذکور در طی دوره ۲۰ ساله یعنی از سال ۱۳۹۶ الی ۱۴۱۵ پیش‌بینی شده و بصورت هدف‌گذاری تولید و اشتغال بخش‌های تولیدی و خدماتی شهرستان‌های استان در افق زمانی مذکور در این فصل ارائه شده است.

اما فصل سوم به مؤلفه مهم دیگر اقتصاد استان یعنی صادرات می‌پردازد. بطوریکه در اینجا نیز ابتدا وضعیت موجود استان و شهرستان‌ها از حیث میزان صادرات محصولات هر یک از بخش‌های ۳۶ گانه به کشورهای دیگر بویژه کشورهای همسایه مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. بطوریکه در مرحله بعد، با توجه به وضعیت موجود، به بررسی و اندازه‌گیری ظرفیت‌های خالی و مزیت‌های صادراتی شهرستان‌های مختلف در هریک از بخش‌های تولیدی و خدماتی پرداخته می‌شود و در نهایت بر اساس برآوردهای انجام گرفته، هدف‌گذاری صادرات بخش‌ها در هر یک از شهرستان‌ها برای دوره زمانی ۲۰ ساله‌ای که در بالا اشاره شد، انجام می‌گردد. در واقع، هدف این مطالعه تدوین برنامه زمان‌بندی ۲۰ ساله برای هدف‌گذاری تولید، اشتغال و صادرات بخش‌های ۳۶ گانه به تفکیک شهرستان‌های استان همدان است. بطوریکه برای این منظور، افزایش مقادیر تولید و اشتغال و همچنین صادرات محصولات مختلف از این استان، در هدف‌گذاری‌های مذکور متکی بر توانایی‌های داخلی بالفعل و بالقوه هر یک از شهرستان‌ها بر اساس این نوع برنامه‌ریزی منطبق با اصول، قواعد و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بوده و رویکردی کاملاً درون‌گرا و برون‌نگر دارد. تا از این طریق بتوان با تکیه بر نیروهای داخل و بدون نیاز به درآمدهای نفتی و وابستگی به اقتصاد خارج، به توزیع متعادل جغرافیایی و همراه با رشد و توسعه اقتصادی مناسب برای شهرستان‌های استان دست یافت.

در پایان با توجه به اینکه مطالعه حاضر همانگونه که گفته شد، برگرفته از طرح «تدوین سند راهبردی ملی - منطقه‌ای تولید، اشتغال و صادرات با رویکرد اقتصاد مقاومتی» به سفارش سازمان بسیج اساتید کشور می‌باشد. لذا لازم است از تمامی همکاران و کسانی که در انجام این طرح نقش داشته و ما را کمک کردند، تشکر و قدردانی انجام گیرد. علاوه بر مؤلفان این کتاب، آقایان وحید عزیزی، علی زارعی، مهدی امینی و خانم‌ها لیلی، لطیفی صحت و زهرا علیزاده بکان نیز در بخش‌های مختلف این طرح با گروه پژوهشی همکاری داشته و زحمات زیادی را تحمل شدند. همچنین جناب آقای علی پیری، کارشناس سازمان صنعت، معدن و تجارت استان همدان نیز به عنوان یکی از اعضای گروه که به منظور در اختیار گذاشتن آمار و اطلاعات مورد نیاز در این مطالعه، از هیچ تلاشی فروگذار نکرده و گروه را همراهی فرمودند که بدین طریق، از همگی این عزیزان برای تلاش و زحماتشان، تشکر و سپاسگذاری می‌شود. در نهایت از مسئول محترم سازمان بسیج اساتید استان همدان خصوصاً جناب آقای مهندس علیرضا رجبی که در مراحل مختلف انجام این طرح، گروه را همراهی کرده و کمک‌های زیادی را در جهت هماهنگی‌های لازم با دستگاه‌های مختلف استان انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌شود.